

Η ΓΡΑΠΤΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΙΣ ΤΟΥ ΕΝ ΣΟΥΝΙΩ ΝΑΟΥ ΤΟΥ ΠΟΣΕΙΔΩΝΟΣ

Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς Ἀθηναϊκοὺς ναοὺς τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος, οἱ ὅποιοι, λόγῳ τῆς εἰς σίδηρον περιεκτικότητος τοῦ Πεντελησίου μαρμάρου των, παρουσιάζουν ἓνα συμπαθητικόν, ἀνοικτοκαστάνινον τόνον — τὸ χρῶμα τοῦ ὠρίμου στάχνος κατὰ τὸν CHATEAUBRIAND¹— ὃ ἐν Σουνίῳ ναὸς τοῦ Ποσειδῶνος, ἕνεκα τῆς ἀνυπαρξίας σιδήρου εἰς τὸ ἐκ τῆς γειτονικῆς Ἀγριλέζας προερχόμενον μάρμαρόν του, ἐμφανίζεται πάλλευκος, τόσον εἰς τοὺς ὀρθίους κίονάς του καὶ τὰ ἐπ' αὐτῶν ἐπιστύλια, ὅσον καὶ εἰς τὰ πολλὰ κατερριμμένα μέλη τῆς ἀνωδομῆς του. Δὲν πρέπει ἐν τούτοις νὰ νομισθῇ ὅτι τοιαύτην ἀφηρημένην καὶ μονότονον λευκότητα παρουσίαζεν ὁ ναὸς οὗτος καὶ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα! Περὶ τούτου μᾶς πείθουν ὄχι μόνον ἄλλα ἀρχαιότερα καὶ σύγχρονά του παραδείγματα ναῶν ἀλλὰ καὶ πλεῖστα ἐπὶ τῶν λίθων τῆς ἀνωδομῆς του διατηρηθέντα, μόλις δὲ σήμερον διακρινόμενα, λείψανα τῆς παλαιᾶς του ἐγχρώμου, ἐγκαυστικῆς² διακοσμήσεως καὶ ταῦτα ὄχι τόσον εἰς χρῶμα ὅσον εἰς ἴχνη τῆς χαράξεως τοῦ κοσμήματος καὶ τῆς διαβρώσεως τοῦ μαρμάρου ὑπὸ τοῦ χρώματος³. Τὰ ἴχνη ταῦτα, οὐχὶ ἀμέσως ἀντιληπτὰ εἰς τὸν βιαστικὸν ἐπισκέπτην, φανερόντων ἐν τούτοις εἰς τὸ ἀκέραιον, τῇ βοήθειᾳ καὶ τοῦ καταλλήλου φωτισμοῦ, εἰς τὸν ὑπομονητικὸν μελετητὴν των.

Περὶ τινων τῶν ἰχνῶν τούτων, ἰδίᾳ δὲ τῶν ἐπὶ τῆς σίμης τοῦ αἰετώματος, ἅτινα διετηρήθησαν ζωηρότερον, ὡς καὶ τῶν ἐπὶ τῶν θρόνων καὶ τῶν κυματίων τῆς ὀροφῆς, ἕκαστα ἤδη παρεμπιπτόντως λόγον, εἰς δύο μελέτας μου, ἐξ ὧν ἡ μὲν πρώτη⁴ ἀφεώρα εἰς τὴν ἀποκατάστασιν τῆς μορφῆς καὶ τῶν τεχνικῶν λεπτομε-

1 Itinéraire de Paris à Jérusalem, ἔκδ. Garnier, Paris (ἄν. χρον.), σ. 139.

2 Περὶ τῆς ἐγκαυστικῆς μεθόδου γενικῶς ὄρα Ε. PFUHL, Malerei und Zeichnung bei den Griechen, σ. 660 ἔξ., διὰ δὲ τὴν τεχνικὴν αὐτῆς εἰδικώτερον Η. SCHMIDT, Enkaustik auf antiker Grundlage, 1926.

3 Πρέπει ἐνταῦθα νὰ σημειωθῇ ὅτι, λόγῳ τῆς διαφόρου πρὸς τὰς ἀτμοσφαιρικὰς ἐπιδράσεις συμπεριφορᾶς τῶν κεχρωσμένων ἀπὸ τῶν ἀχρόων ἐπιφανειῶν των, τὰ ἐγκαυστικῶς ἐπὶ τοῦ μαρμάρου τεθειμένα κοσμήματα φαίνονται σήμερον ὡσεὶ ἐλαφρότατα ἀνάγλυφα, τοῦθ' ὅπερ ἤγαγέ τινας εἰς τὴν παραδοχὴν ὅτι τὰ κοσμήματα πρὸ τῆς χρώσεώς των ἐλαξεύοντο ἐλαφρότατα, ἐν ᾧ, ὡς εἴπομεν, δὲν πρόκειται περὶ τούτου, ἀλλὰ

περὶ μεγαλυτέρας διαβρώσεως τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐξογραφημένου μέρους των. Τοιαύτη διάβρωσις, δίδουσα εἰς τὸ κόσμημα τὴν ὄψιν ἐλαφροῦ ἀναγλύφου, παρατηρεῖται ὄχι μόνον ἐν Σουνίῳ (ὄρα κατωτέρω σ. 10) ἀλλὰ καὶ ἀλλαχοῦ, ὡς π.χ. εἰς τὴν σίμαν τοῦ ναοῦ τῆς Ἀθηνᾶς Νίκης (ORLANDOS, BCH 71/72 [1947-48] σ. 32 εἰκ. 26), εἰς τὴν σίμαν τοῦ ἐν τῇ Ἀγορᾷ τῶν Ἀθηνῶν ναοῦ τοῦ Ἄρεως (DINSMOOR, Hesperia IX [1940] σ. 32 εἰκ. 11), εἰς τὸ «Θησεῖον» (H. KOCH, Studien zum Theseustempel, 1955, σ. 97) κλπ.

4 Ἀρχαιολ. Δελτ. 1 (1915) σ. 1-27. Τὸ κόσμημα τῆς σίμης εἰς σ. 15 εἰκ. 11. Λόγος περὶ τοῦ κοσμήματος τῶν ἀκροκεράμων εἰς σ. 26. Τὰ ἴχνη τοῦ κοσμήματος τούτου σχεδιάζονται εἰς τὴν εἰκόνα 13.

ρειῶν τοῦ Δ. αἰετώματος τοῦ ναοῦ τοῦ Ποσειδῶνος, μετ' ἀπεικονίσεως τῆς σίμης του, ἡ δὲ δευτέρα¹ ἐπραγματεύετο περὶ τῆς συνθέσεως τῶν μακρῶν τοίχων τοῦ σηκοῦ καὶ τῆς διατάξεως τῶν δοκῶν τῆς ὀροφῆς τοῦ αὐτοῦ μνημείου, δὲν παρεῖχεν ὅμως αὕτη καὶ ἀπεικόνισιν τῶν γραπτῶν κοσμημάτων. Ἐπανειλημμένοι ἔκτοτε ἐπισκέψεις μου εἰς τὸ μνημεῖον καὶ ἐξαντλητικὴ ἐξέτασις τῶν σωζομένων ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν αὐτοῦ μοι παρέσχον περαιτέρω στοιχεῖα σχετικὰ πρὸς τὴν γραπτὴν διακόσμησιν αὐτοῦ, εἴτε ἐξ ὀλοκλήρου νέα, εἴτε συμπληρωματικὰ τῶν πάλαι σημειωθέντων. Τὸ σύνολον δὲ τῶν ἐγχρῶμων τούτων διακοσμήσεων τῶν ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν τοῦ μνημείου, τὰς ὁποίας ἐπιμελῶς ἀντέγραψα εἰς φυσικὸν μέγεθος, προσφέρω διὰ τοῦ παρόντος ἄρθρου, ὡς φόρον εὐλαβείας καὶ τιμῆς, εἰς τὴν μνήμην τοῦ ἀλησμονήτου συναδέλφου καὶ ἐξαιρέτου ἐπιστήμονος καὶ ἀνθρώπου Γεωργίου Π. Οἰκονόμου.

*
* *

Ὡς συνέβαινε εἰς πάντας τοὺς δωρικοὺς ναοὺς τοῦ 6ου καὶ τοῦ 5ου π. Χ. αἰῶνος ὁ ἐγχρωμος διάκοσμος περιοριζέτο καὶ ἐν Σουνίῳ ἐξωτερικῶς εἰς τὰ ἄνω τοῦ κιονοκράνου² ἦτοι εἰς τὰ φερόμενα καὶ οὐχὶ τὰ φέροντα ἀρχιτεκτονικὰ μέλη καὶ τοῦτο διότι οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ἐγνώριζον, ὅτι ἡ διὰ χρώματος ἔμφασις ἐφαρμοζομένη εἰς φέροντα μέλη — κίονας, τοίχους σηκοῦ κλπ. — ἠλάττωνε τὴν ὀπτικήν των ἰκανότητα τοῦ βαστάζειν τὰ ὑπερκείμενα φορτία, ἐν ἄλλαις λέξεσιν ἢ διὰ χρώματος ἔμφασις των ἀντηγωνίζετο τὴν ἔννοιαν τῆς κατασκευαστικῆς των ἰσχύος³. Τὰ ὑψηλότερα ἄλλως τε μέρη τοῦ ναοῦ ὡς μακρότερον τοῦ ὀφθαλμοῦ τοῦ παρατηρητοῦ εὐρισκόμενα εἶχον ἀνάγκην τονισμοῦ καὶ διὰ χρώματος ἐμφάσεως τῶν ἐπιφανειῶν των, ἵνα αὗται φαίνωνται πλησιέστεραι ἢ ὅσον πράγματι ἦσαν, ἐν ᾧ ἀφ' ἑτέρου αἱ πλήρεις ἐκφράσεως ἀρχιτεκτονικαὶ γλύφαί των (κυμάτια, ταινίαι κλπ.) ἀπῆλθον φυτικὴν ἢ γεωμετρικὴν διακόσμησιν ἵνα πλαστικώτεροι καὶ εὐκρινέστεροι παρουσιάζωνται. Ἄνευ χρώματος ὁ ναὸς θὰ εὐρίσκετο ἔξω ἀπὸ τὴν ζώην, θὰ ἔχανεν ὅλον τὸν λυρισμὸν του καὶ θ' ἀπέβαινε ἐν ἄτονον καὶ ἀναιμικὸν κατασκευάσμα, ἐνᾧ διὰ τοῦ χρώματος καὶ ἰδίᾳ τοῦ ἀρχιτεκτονικοῦ (φυτικοῦ ἢ γεωμετρικοῦ) κοσμήματος — ὅπερ συνδέεται πρὸς τὸ οἰκοδόμημα ἐσωτερικώτερον καὶ ἀπὸ αὐτὸν ἀκόμη τὸν πλαστικὸν διάκοσμον — αἱ ἀρχιτεκτονικαὶ μᾶζαι του λαμβάνουν ἔκτακτον

1 Ἀρχαιολ. Ἐφημ. 1917, σ. 213-226. Λόγος περὶ τῶν γραπτῶν κοσμημάτων α) τῶν ὑποδοκίων (θράνων) εἰς σ. 223 β) τοῦ κυματίου τῶν δοκῶν τῆς ὀροφῆς εἰς σ. 226.

2 Ὁ G. SEMPER (Σκαρίφημα εἰς κατάλοιπον αὐτοῦ ἐν Δρέσδη φάκ. 3 παρὰ H. KOCH, Studien zum The-seustempel, Berlin 1955, σ. 91) καὶ ὁ C. BÖTTICHER (Tektonik der Hellenen², Berlin 1874, σ. 235 καὶ πίν. 4,*) ἰσχυρίζονται, ὅτι διέκριναν διακόσμησιν ἐκ φύλλων ἐπὶ τοῦ ἐξίνου τῶν κιονοκράνων τοῦ «Θησείου». Ταύτην ὁμοῦς ὁ τελευταῖος λεπτομερῶς μελετήσας καὶ δημοσιεύσας τὸ «Θησεῖον» H. KOCH δὲν ἠδυνήθη νὰ διαπιστώσῃ (ἐ. ἀ. σ. 96). Ἔτι μᾶλλον ἀπαράδεκτοι εἶναι αἱ ἀναπαραστάσεις τῆς διακοσμήσεως τῶν ἑλληνικῶν ναῶν

ὑπὸ παλαιῶν τινῶν ἀρχιτεκτόνων ὡς π. χ. τοῦ HIT-TORFF (Restitution du temple d'Empédocle à Selinous, Paris 1851-53) τοῦ CH. GARNIER (Le temple de Jupiter Panhellénien à Égine, Paris 1884, πίν. 8-15) καὶ τινῶν grands prix de Rome — οἵτινες ὄχι μόνον τὰς ἐπιπέδους ἐπιφανείας τοῦ ἐπιστυλίου καὶ τῶν γείσων ἀλλὰ καὶ αὐτῶν ἀκόμη τῶν τριγύφων καὶ δὴ καὶ τῶν ὑποδιαίρέσεων τῆς κρηπίδος διακοσμοῦσιν, ὡς π. χ. εἰς τὴν ἐπιχειρηθεῖσαν ὑπὸ τοῦ E. LOUVOT ἀναπαράστασιν τοῦ Παρθενῶνος (παρὰ H. D'ESPOLY, Fragments d'architecture antique, Paris ἄν. χρόν., πίν. 19).

3 L. V. SOLON, Polychromy, New-York 1924, σ. 51.

ζωντάνειαν, ἐνάργειαν καὶ λυρικήν ἔκφρασιν. Καὶ τοῦτο βέβαια δὲν διέφυγε τοὺς ἀρχαίους ἀρχιτέκτονας καὶ γλύπτας, οἵτινες δὲν παρέλειπον νὰ ἐξαίρουν ἐγγρώμωσ τόσον τὰ ἀρχιτεκτονικά, ὅσον καὶ τὰ γλυπτικά των ἔργα. Εἰς τὸ Σούνιον ἔχνη ἐνιαίου χρώματος ἐπὶ ἐπιπέδων ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν δὲν παρατηροῦνται τοῦναντίον ὁμῶς ἀφθονα σχετικῶς εἶναι τὰ διασωθέντα λείψανα τῆς ἐγκαυστικῶς ἐκτελεσθείσης φυτικῆς καὶ γεωμετρικῆς διακοσμῆσεως, ἅτινα καὶ θὰ μελετήσωμεν ἐνταῦθα ἐν πρὸς ἐν ἀρχόμενοι ἀπὸ τῶν ἀνωτάτων τοῦ ναοῦ μελῶν.

I. ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ

α') Σίμα (εἰκ. 1, 2, 3).

Αἱ κεκλιμέναι πλευραὶ τοῦ ἀετώματος ἐστέφοντο ὑπὸ σίμης ἢ ἐπαετίδος¹ ἐχού-

Εἰκ. 1. Τεμάχιον ἐπαετίδος (σίμης) μετ' ἐγχρώμου διακοσμῆσεως.

σης τομὴν ἐλαφρῶς κοιλόκυρτον ἢ μᾶλλον ἐπιμηκυμένον λεσβίου κυματίου (εἰκ. 2) στεφομένου ἄνωθεν ὑπὸ λεπτοῦ ἀστραγάλου². Ἐκ τῶν τεσσάρων διασωθέντων τε-

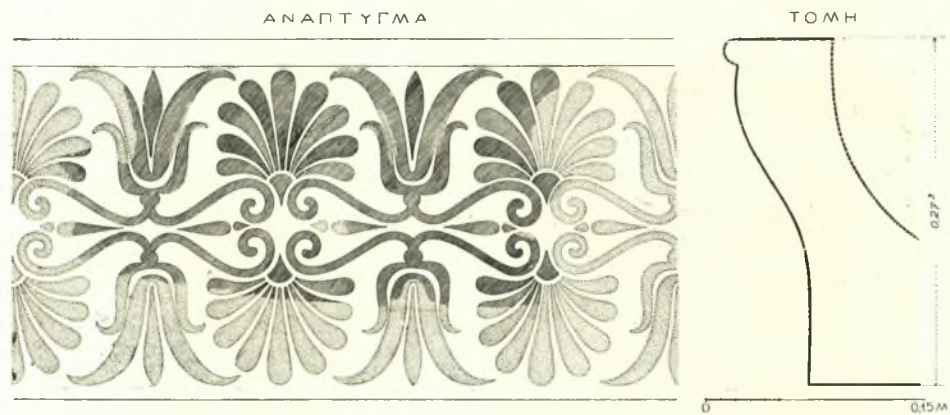
¹ VITRUVIUS, De archit. gr. III, 5. 12 (Ἔκδ. Rose², σ. 80).

² Οὐχὶ δὲ διὰ ταινίας, οἷαν σχεδιάζει ὁ DINSMOOR ἐν Hesperia IX (1940) σ. 44 εἰκ. 16. Ἀστράγαλος ἄλλως τε ἀπαντᾷ ὡς ἄνω ἀπόληξις τῆς σίμης καὶ εἰς ἄλλα παραδείγματα σιμῶν τοῦ 5ου π. Χ. αἰῶνος, ὡς π. χ. εἰς τὴν τοῦ «Θησείου» (GARDNER, LORING, RICHARDS, WOODHOUSE, Excavations at Megalopolis, J.H.St. Suppl. I, 1892 σ. 31 εἰκ. 19, H. KOCH, Studien zum Theseustempel, Berlin 1955, εἰκ. 66 καὶ 67), τοῦ ἐν τῇ Ἀγορᾷ τῶν Ἀθηνῶν ναοῦ τοῦ Ἄρεως (DINSMOOR, Hesperia IX [1940] σ. 44 εἰκ. 16) καὶ τοῦ ἐν Ραμνοῦντι ναοῦ τῆς Νεμέσεως (DINSMOOR, ἔ.ἀ.). Ὅσον δ' ἀφορᾷ τὴν τομὴν τοῦ σώματος τῆς σίμης αὕτη δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἐξέλιξις τῆς ἀρχαϊκῆς «Κοριν-

θιακῆς» (ὄρα παραδείγματα ταύτης παρὰ E. BUSCHOR, Die Tondächer der Akropolis. I Simen, εἰκ. 16 καὶ 35, 36) ἐπανευρίσκειται δ' εἰς τὸν ἐν Αἰγίνη ναὸν τῆς Ἀφαίας (FIECHTER, Der Tempel der Aphaia auf Aegina. Dissert., München 1904, πίν. 5) καὶ εἰς τὸ «Θησεῖον» (ἔ.ἀ.), οὐχὶ ὁμῶς καὶ εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἄρεως, ὡς ὑπεστήριξεν ὁ DINSMOOR (ἔ. ἀ. σ. 44)· διότι ἡ τελευταία αὕτη ἔχει μᾶλλον τὴν μορφήν μεγάλου ἰωνικοῦ κυματίου (ονόλο) φέροντος κάτω χωριστὴν ἐπίπεδον ταινίαν, ὁμοιάζει δὲ πολὺ πρὸς τὰς μεταγενεστέρως κατὰ τι σίμας: τοῦ Παρθενῶνος (PENROSE, Principles of Athen. Arch., πίν. 20 κεφ. VII, 7), τῶν Προπυλαίων (PENROSE, ἔ. ἀ. πίν. 31 κεφ. X) καὶ τοῦ ἐν Ραμνοῦντι ναοῦ τῆς Νεμέσεως (DINSMOOR, Hesperia IX [1940] εἰκ. 16).

μαχίων τῆς σίμης ταύτης¹ — τῶν μόνων ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν, ἅτινα διατηροῦσι ζωηρὰ τὰ ἴχνη τοῦ κοσμήματός των — μανθάνομεν, ὅτι ἡ προσθία ἐπιφάνεια τῆς σίμης — ἀνωτάτου φερομένου μέλους τοῦ ναοῦ — ἐκοσμεῖτο διὰ πλουσίου γραπτοῦ φυτικοῦ κοσμήματος ἀποτελουμένου ἐκ δύο ἐπαλλήλων σειρῶν ρυθμικῶς τεταγμένων ἀνθεμίων καὶ ἀνθέων λωτοῦ, ἀντινώτως καὶ συμμετρικῶς πρὸς ἄλληλα τεταγμένων καὶ μὲ τοὺς φέροντας αὐτὰ ἐλικοειδεῖς βλαστοὺς σχηματίζοντας κατὰ τὴν ἐπαφήν των μικρὰ, ὀριζόντια ἀνθέμια². Τῶν μικρῶν τούτων ἀνθεμίων διατηρεῖται σαφῶς τὸ μέσον φύλλον (εἰκ. 1, 2) δὲν εἶναι ὅμως ἀπίθανον νὰ ὑπῆρχεν ἐκατέρωθεν αὐτοῦ καὶ ἀνὰ ἓν ἄλλο μικρότερον φυλλάριον.

Ὡς ἤδη παρετήρησεν ὁ JACOBSTHAL³, τὸ κόσμημα τῆς σίμης τοῦ Σουνίου

Εἰκ. 2. Τὸ κόσμημα καὶ ἡ τομὴ τῆς ἐπαετίδος τοῦ ἐν Σουνίῳ ναοῦ τοῦ Ποσειδῶνος.

παρουσιάζει μεγάλην ὁμοιότητα πρὸς τὸ τῆς ὑπ' ἀριθμ. XVII πηλίνης σίμης τῆς Ἀκροπόλεως, τὴν ὁποίαν ὁ ἀργότερον αὐτὴν δημοσιεύσας BUSCHOR⁴ χρονολογεῖ ἀπὸ τῶν μέσων περιόδου τοῦ 5ου π. Χ. αἰῶνος. Πράγματι καὶ τῶν δύο τούτων σιμῶν τὰ κοσμήματα ἀφ' ἑνὸς μὲν ἐμφανίζουσιν ἐλεύθερα, δηλαδὴ μὴ ἐγγεγραμμένα, τὰ ἀνθέμιά των, ἀφ' ἑτέρου δ' ἔχουσι τὰ ἀνθη τοῦ λωτοῦ των μεμονωμένα καὶ «ἀναπνέοντα» ἤτοι μὴ συναπτόμενα πρὸς ἄλλα γειτονικὰ στοιχεῖα. Ἐπὶ πλεόν ἡ σίμα τῆς Ἀκροπόλεως παρουσιάζει πολύφυλλα τὰ ὀριζόντια μικρὰ ἀνθέμια, τοῦθ' ὅπερ συνηγορεῖ ὑπὲρ τῆς μὲ πλείονα τοῦ ἐνὸς φύλλα ἀναπαραστάσεως καὶ τῶν ὀριζοντίων ἀνθεμίων τῆς σίμης τοῦ Σουνίου.

1 Ἐκ τῶν ἐν λόγῳ τεμαχίων, διατηρουμένων σήμερον ἐν τῇ μικρᾷ παρὰ τὸν ναὸν τοῦ Ποσειδῶνος ἀποθήκῃ, δύο μὲν εἶναι ἀκέραια, μ. 0.645, διατηροῦντα καὶ τὴν χαρακτηριστικὴν διὰ τὰς σίμας τοῦ αἰετώματος ζητσοειδῆ ἀρθρωσιν, τὸ τρίτον, ἀνήκον εἰς τὴν γωνίαν, ἔχει μῆκος μόνον 0.38 καὶ τὸ τέταρτον, ἀποτελοῦν τμήμα τοῦ ὀπισθίου μέρους τῆς σίμης παρὰ τὸ ἀκρωτήριο, ἔχει μῆκος 0.23 μ.

2 Τὸ σχέδιον τοῦ κοσμήματος τούτου ἐδημοσίευσά

πρῶτος εἰς τὸ Ἀρχ. Δελτίον τοῦ 1915 (σ. 15 καὶ 11) ἀνεδημοσίευσεν δὲ προσφάτως καὶ ὁ LAWRENCE ἐν τῇ ἀρχιτεκτονικῇ του (Greek Architecture, London 1954, σ. 111 εἰκ. 60).

3 Ornamente griechischer Vasen, Berlin 1927, πίν. 133c.

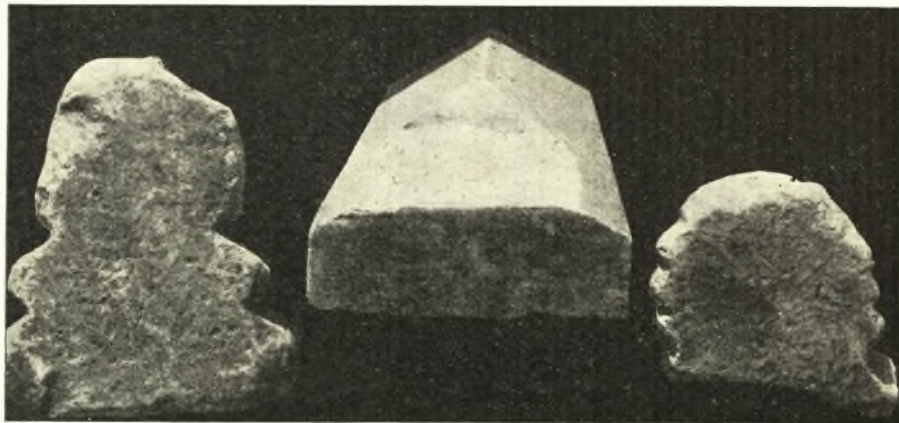
4 E. BUSCHOR, Die Tondächer der Akropolis I Die Simen, Berlin und Leipzig 1929, Text σ. 38.

β') Ἡγεμόνες καλυπτῆρες κέραμοι.

Ὡς ἤδη ἔγραψα ἐν τῷ Ἀρχ. Δελτίῳ τοῦ 1915 (σ. 17) ἡ σίμα τοῦ ναοῦ τοῦ Ποσειδῶνος δὲν ἐξετείνεται καὶ κατὰ τὰς μακρὰς πλευρὰς τοῦ ναοῦ ἀλλὰ διεκόπτετο εὐθύς μετὰ τὴν βάσιν τῶν ἄκρων ἀκρωτηρίων, ὡς δηλ. συνέβαινε καὶ εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀφαιάς, τὸν ναὸν τοῦ Διὸς ἐν Ὀλυμπίᾳ, τὸν Παρθενῶνα, τὸν ἐν Φιγαλείᾳ ναὸν τοῦ Ἀπόλλωνος, τὸν ἐν Ραμνοῦντι ναὸν τῆς Νεμέσεως κ.λ.π. Τοῦτο ἀπεδείχθη σαφῶς ἐξ ἑνὸς τῶν περισωθέντων τεμαχίων τῆς ἐπαιτίδος (εἰκ. 3), ὃπερ παρουσιάζει ἀφ' ἑνὸς μὲν καταληκτικὴν πλαγίαν ἐπιφάνειαν, κοσμουμένην δι' ἑλαφρῶς ἀναγλύπτων ἀνθεμίων (εἰκ. 3), ἀφ' ἑτέρου δὲ κεκλιμένην ἐγκοπὴν, προωρισμένην νὰ δεχθῆ τὸν γειτονικὸν ἀκραῖον στρωτήρα κέραμον (Ἀρχ. Δελτ. 1915, εἰκ. 13). Καὶ στρωτήρων μὲν κεράμων τεμάχια δὲν περιεσώθησαν, δυστυχῶς, πλὴν ἑνὸς ἡμέτερου, ὃπερ ἀνεῦρον ἐσχάτως ἐντειχισμένον εἰς τινὰ πύργον τοῦ τείχους. Ὁ κέραμος οὗτος θὰ ἀνῆκεν εἰς τὸν ναόν, ἀφ' οὗ τὸ μῆκος του

Εἰκ. 3. Τεμάχιον ἀκραιᾶς σίμης τοῦ ναοῦ τοῦ Ποσειδῶνος

Εἰκ. 4. Τεμάχια ἡγεμόνων καλυπτῆρων κεράμων τοῦ ἐν Σουνίῳ ναοῦ τοῦ Ποσειδῶνος.

(0.645 μ.) συμφωνεῖ πρὸς τὸ συναγόμενον ἐκ τῆς ἀποστάσεως τῶν ἐπὶ τῶν γείσων τῶν μακρῶν πλευρῶν τοῦ ναοῦ διατηρουμένων γόμφων των, ἧτις κυμαίνεται ἀπὸ 0.615 μέχρι 0.66 μ. Ἐκ τῶν γόμφων δὲ μάλιστα τούτων ἀποδεικνύεται καὶ ὅτι οἱ ἄρμοι τῶν στρωτήρων καὶ ἄρα καὶ οἱ ἄξονες τῶν ἐπ' αὐτῶν ἐπικαθημένων καλυπτῆρων κεράμων, δὲν ἀντεστοίχουν, ὡς ἀλλαγοῦ, πρὸς τὰ μέσα τῶν κάτωθεν

προμόχθων ἀλλὰ πρὸς τὰς ὁδοὺς, τοῦθ' ὅπερ συνέβαινε καὶ εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀφαιίας¹, τὴν νοτιάν στοὰν τῆς Κορίνθου², ἀργότερον δὲ καὶ εἰς τὴν Φιλίππειον στοὰν τῆς Μεγαλοπόλεως³.

Ἄν ὅμως οὐδεὶς τέλειος στρωτῆρ κέραμος ἐσώθη, δὲν συμβαίνει τὸ αὐτὸ καὶ διὰ τοὺς καλυπτῆρας, τῶν ὁποίων διετηρήθησαν τρία τεμάχια, πάντα μὲν κολοβά (εἰκ. 4), ἀλλ' ὅμως ἀλληλοσυμπληρούμενα. Ἐν μάλιστα ἐξ αὐτῶν, κολοβὸν ἔμπρὸς ἄνω (εἰκ. 4 ἐν τῷ μέσῳ), παρέχει εἰς ἡμᾶς καὶ τὸ ὄλικόν μῆκος τῆς οὐρᾶς τῶν καλυπτῆρων (0.578 μ.) ἥτοι περίπου δύο ποδῶν, οἷον εἶχον καὶ αἱ πῆλιναι σίμαι τῆς Ἀκροπόλεως⁴. Φέρει δὲ πρὸς τούτοις ὁ καλυπτῆρ οὗτος ἐπὶ τῆς κάτω ἐπιφανείας τοῦ κατωτέρου μέρους του καὶ κυλινδρικήν ὀπήν, εἰς τὴν ὁποίαν εἰσήρχετο ὁ προσ-

Εἰκ. 5. Ἀριστερᾷ καὶ ἐν τῷ μέσῳ: ἠγεμόνες καλυπτῆρες κέραμοι, ὡς διεσώθησαν· δεξιᾷ ἀναπαράστασις τοῦ ἐπ' αὐτῶν κοσμήματος.

ηλῶν αὐτὸν ἐπὶ τοῦ κάτωθεν στρωτῆρος κεράμου ὀβελίσκος, ὃν ἀναφέρει καὶ ἐπιγραφή τις τῆς Κερκύρας⁵. Ἀφ' ἑτέρου ἐξ ἄλλου τεμαχίου (εἰκ. 4 ἀριστερᾷ) διασφύζοντος ὀλόκληρον σχεδὸν τὴν πρόσοψιν τοῦ ἀκροκεράμου ποριζόμεθα κατὰ μεγίστην προσέγγισιν, τό τε ὕψος αὐτοῦ (0.254 μ.) καὶ τὸ πλάτος (0.191 μ.). Τὸ σπουδαιότερον ὅμως ἐκ τῶν διασωθέντων τεμαχίων ἠγεμόνων καλυπτῆρων κέρδος προέρχεται ἀπὸ τὰ ἐπ' αὐτῶν σωζόμενα ἴχνη τοῦ γραπτοῦ κοσμήματος, ὅπερ ἐκάλυπτε τὴν προσθίαν λείαν αὐτῶν ἐπιφάνειαν⁶. Ἐκ τοῦ συνδυασμοῦ τῶν ἐν λόγῳ σαφῶν ἰχνῶν, ἅτινα ἐμφαίνονται εἰς τὴν εἰκόνα 4, κατώρθωσα νὰ συνα-

1 A. FURTWÄNGLER, Aegina, das Heiligtum der Aphaia, München 1906, πίν. 35, 36, 61.

2 O. BRONEER ἐν Corinth I μέρος IV σ. 37 εἰκ. 13 καὶ ἐν Hesperia XVI (1947) πίν. LXIV εἰκ. 27 κατ' ἀναπαράστασιν τοῦ L. B. Holland.

3 GARDNER, RICHARDS, LORING, WOODHOUSE, Excavations at Megalopolis, Suppl. I τοῦ J.H.St. 1892, σ. 62 εἰκ. 57.

4 E. BUSCHOR, Die Tondächer der Akropolis

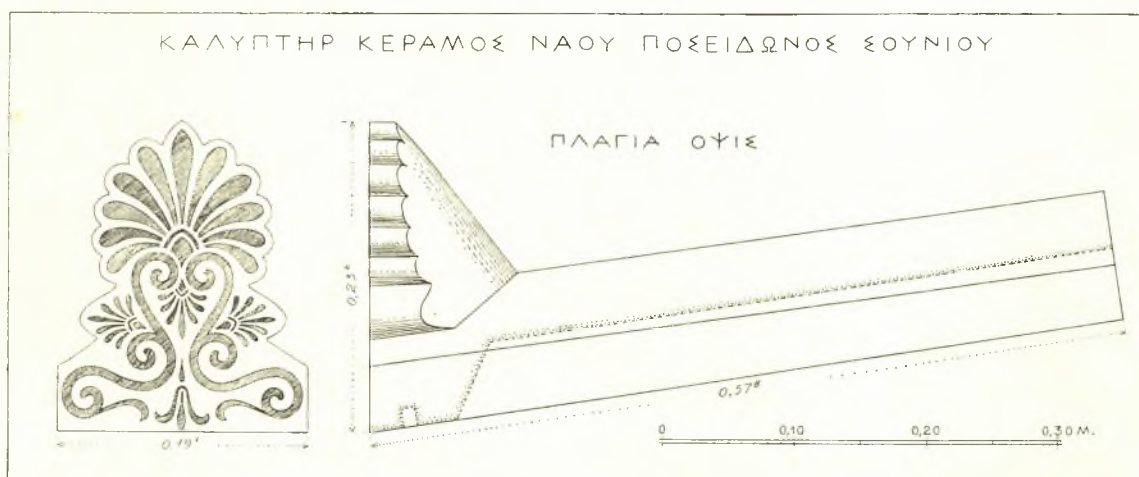
II Stirnziegel, Berlin und Leipzig 1933, Text. σ. 4.

5 IG IX, 2, 692: ἐμβαλεῖν δὲ καὶ εἰς ἑκαστον καλυπτῆρα ὀβελίσκον ὀρθόν.

6 Τὰ ἴχνη τοῦ κοσμήματος τούτου, λόγῳ τῆς ἀνίσου συμπεριφορᾶς τῶν κερωσμένων καὶ τῶν ἀχρόων μερῶν πρὸς τὰς ἀτμοσφαιρικές ἐπιδράσεις, παρουσιάζουσιν εἰς ἐν τῶν τεμαχίων ὄψιν ἐλαφρότατα ἀνάγλυφον (εἰκ. 4).

γάγω ἀσφαλῶς τὸ πλήρες σχέδιον τοῦ κοσμοῦντος τὸ μέτωπον τοῦ ἀκροκεράμου ἀνθεμίου, ὡς ἀναπαρίσταται εἰς τὰς εἰκόνας (5 δεξιᾶ καὶ 6). Ὡς βλέπει τις, τὸ κόσμημα τοῦτο, ἀκολουθοῦν τὸ πατροπαράδοτον σχέδιον τῶν ἀκροκεράμων, φέρει ἄνω μέγα, ἐνδεκάφυλλον ἀνθέμιον, ὅπερ ὀρθοῦται ἐπὶ ἐλικοειδῶν βλαστῶν διαπλατυνομένων πρὸς τὴν βάσιν. Μεταξὺ τῶν ἐλίκων τῶν βλαστῶν τῆς βάσεώς του ἐκφύονται μικρότερα, πεντάφυλλα ἀνθέμια, ἐξ ὧν ἓν μὲν εἶναι ἀντίνωτον πρὸς τὸ ἄνω μέγα, τὰ δὲ λοιπὰ δύο ὀριζόντια. Ἄλλα δὲ πάλιν φυλλάρια, ὧν ἓν τρίφυλλον καὶ δύο μονά, ἐκφύονται εἰς τὸ κάτω μέρος, τὸ μὲν κατὰ τὸν ἄξονα τοῦ κοσμήματος, τὰ δὲ ἀπὸ τῆς βάσεως τῶν ἄκρων ἐλίκων (εἰκ. 5, 6).

Τὸ περιγραφὲν κόσμημα τοῦ ἀκροκεράμου παρουσιάζει τόσον ὡς πρὸς τὴν

Εἰκ. 6. Ἡγεμῶν καλυπτὴρ κέραμος τοῦ ἐν Σουνίῳ ναοῦ τοῦ Ποσειδῶνος: ἀριστερᾶ πρόσοψις ἐν ἀναπαραστάσει, δεξιᾶ πλαγία ὄψις.

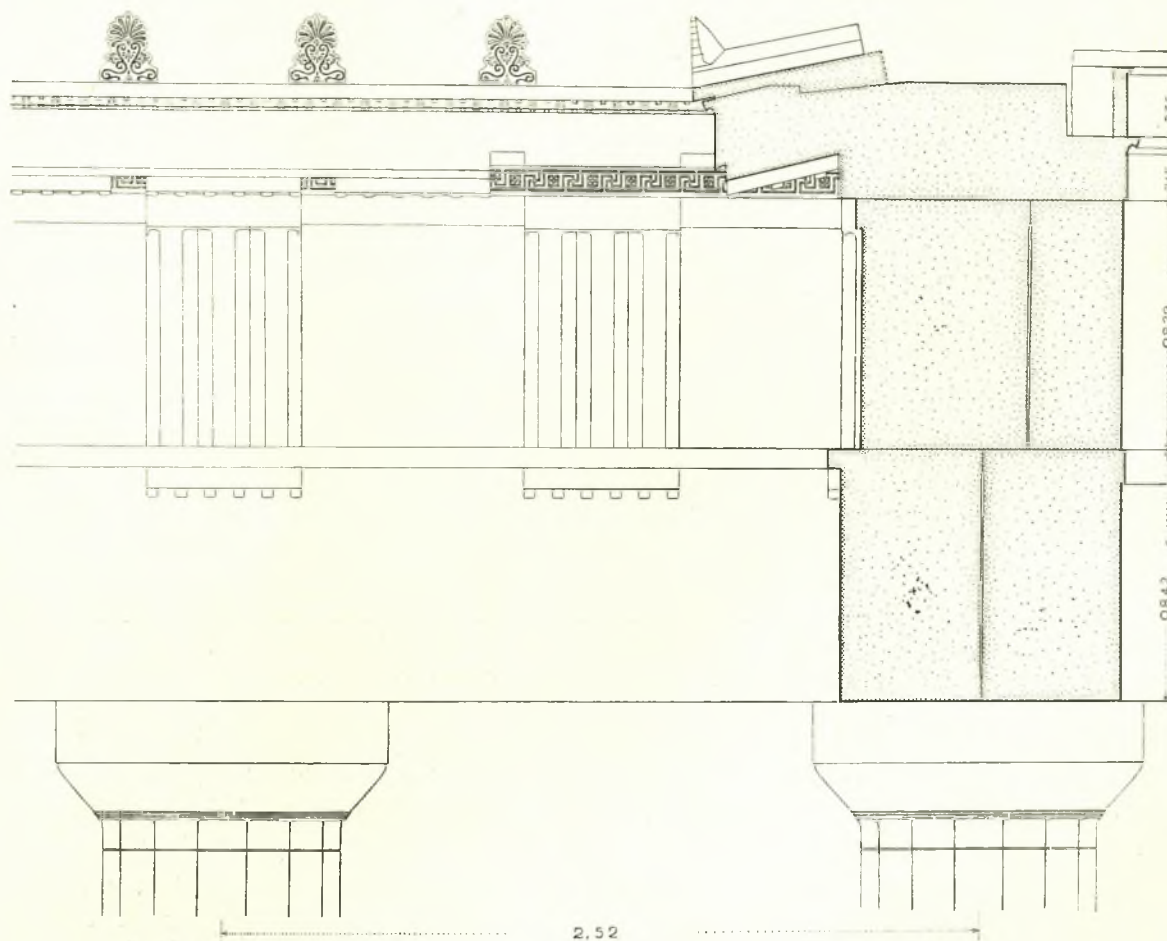
διάταξιν, ὅσον καὶ ὡς πρὸς τὰς ἀναλογίας μεγάλην ὁμοιότητα πρὸς τὸ κόσμημα τῶν ὑπ' ἀριθμ. XVI, XVII καὶ XVIII τῆς ἐκδόσεως τοῦ Buschor πηλίνων ἠγεμῶνων κεράμων τῆς Ἀκροπόλεως, ἐξ ὧν ἢ μὲν XVI τοποθετεῖται ὑπὸ τοῦ Buschor εἰς τὸ τέλος τοῦ αὐστηροῦ ρυθμοῦ, αἱ δὲ XVII καὶ XVIII εἰς τὸ β' ἡμισυ τοῦ 5ου π. X. αἰῶνος. Τὸ ἐπὶ τῶν ἡμετέρων ἀκροκεράμων κόσμημα διαφέρει τοῦ ὑπ' ἀριθμ. XVI τῆς Ἀκροπόλεως κατὰ τοῦτο: ὅτι δὲν ἔχει, ὡς ἐκεῖνο, δεδηλωμένον ἐν εἴδει ἀνθεμίου τὸν πυρῆνα τοῦ μεγάλου ἄνω ἀνθεμίου, ἀλλ' ἔχει ἀντικαταστήσει αὐτόν, ὅπως καὶ τὰ ὑπ' ἀρ. XVII καὶ XVIII τῆς Ἀκροπόλεως, δι' ἀπλοῦ, ἐρυθροῦ, ἐνιαίου χρώματος, τοῦθ' ὅπερ, κατὰ τὸν BUSCHOR¹, ἀποτελεῖ περαιτέρω βαθμίδα ἐξελίξεως. Ἀφ' ἑτέρου ὅμως τὰ ἀνθέμια τοῦ Σουνίου δὲν παρουσιάζουσιν, ὡς τὰ ὑπ' ἀρ. XVII καὶ XVIII τῆς Ἀκροπόλεως, γωνιῶδες τὸ μέσον φυλλάριον τοῦ ἀντινώτου ἀνθεμίου καὶ δύνανται, τούτου ἕνεκα, νὰ θεωρηθῶσιν ὡς μία μεταβατικὴ βαθμὶς μεταξὺ τῶν ὑπ' ἀριθμ. XVI καὶ XVII τῆς Ἀκροπόλεως καὶ ἐπομένως νὰ χρονολογηθῶσι περὶ τὸ 450 π. X., πρὸς ἣν χρονολογίαν δὲν ἀντιτίθενται καὶ τὰ ὀριζοντίως κατὰ τὴν βάσιν ἐκφυόμενα καμπύλα φύλλα, ἅτινα συναντῶ-

¹ E. BUSCHOR, Die Tondächer der Akropolis κλπ. II Stirnziegel, Text, σ. 56.

μεν εἰς τε κοσμήματα ἀγγείων παλαιότερων τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου καὶ εἰς τὸ ὑπ' ἀριθ. XXI τεμάχιον ἀκροκεράμου τῆς Ἀκροπόλεως, μὴ σωζομένου σήμερον, ἀλλ' ἀπεικονισθέντος ὑπὸ τοῦ LEBAS¹.

γ) Τὸ ὀριζόντιον γείσον.

Τὸ στέφρον τὸ ἐξωτερικὸν ὀριζόντιον γείσον δωρικὸν κυμάτιον (εἰκ. 7) δὲν

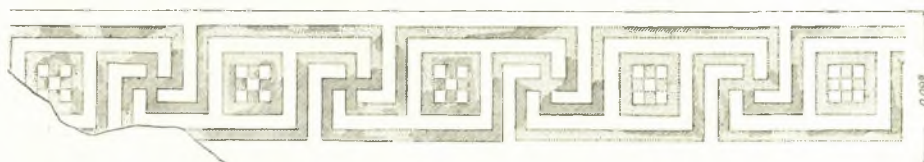
Εἰκ. 7. Τμήμα τῆς προσόψεως τῶν μακρῶν πλευρῶν τοῦ ναοῦ τοῦ Ποσειδῶνος δεικνύον τὸν κατὰ τὴν ρίζαν τοῦ γείσου γραπτὸν μαϊάνδρον.

διετήρησεν ἴχνη τῆς ἐγχρώμου διακοσμήσεώς του· διότι ἦτο τὸ μᾶλλον ἐκτεθειμένον εἰς τὰς ἀτμοσφαιρικὰς ἐπιδράσεις τμήμα τοῦ θριγκοῦ. Τούτου ἕνεκα ἐν τῷ παρατιθεμένῳ σχεδίῳ τῆς προσόψεως (εἰκ. 7) ἀναπαρέστησα τὸ ἐπ' αὐτοῦ φυλλωτὸν κόσμημα ἐστιγμένως, βασισθεὶς εἰς ἀνάλογα παραδείγματα καὶ δὴ καὶ εἰς τὸ ἐπὶ τῆς ἐσωτερικῆς πλευρᾶς τοῦ αὐτοῦ γείσου σωζόμενον κόσμημα τοῦ δωρικοῦ κυματίου τοῦ θράνου (εἰκ. 7).

Ἄν ὁμως τοῦ ἄνω κυματίου τοῦ γείσου δὲν διετηρήθησαν ἴχνη ἐγχρώμου δια-

¹ Voyage archéologique. Architecture. Athènes II, 2 ἀριθμ. IV (παρὰ BUSCHOR, ἔ. ἀ., εἰκ. 74).

κοσμήσεως ἐν τούτοις εἰς τὴν τελείως ἀπὸ τῶν βροχῶν προστατευομένην ρίζαν αὐτοῦ, ἦτοι τὴν κάτωθεν τῶν προμόχθων ἐπίπεδον ταινίαν, ὕψ. 0.096 μ., διατηρήθησαν σαφῆ τὰ ἴχνη ἀπλοῦ μαιάνδρου, ὕψους 0.071 (εἰκ. 8), ἐναλλασσομένου πρὸς ἐσωτερικῶς διηρημένα τετράγωνα. Τὰ ἴχνη δὲ τοῦ μαιάνδρου τούτου ἀνεῦρον ἐπὶ τριῶν τεμαχίων γείσου, ἐξ ὧν ἐν μὲν εὐρίσκεται εἰς τὸν κατὰ τὴν βόρειον τοῦ ναοῦ πλευρὰν σωρὸν ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν, τὰ δὲ δύο ἄλλα εἰς ὁμοιον σωρὸν κεί-

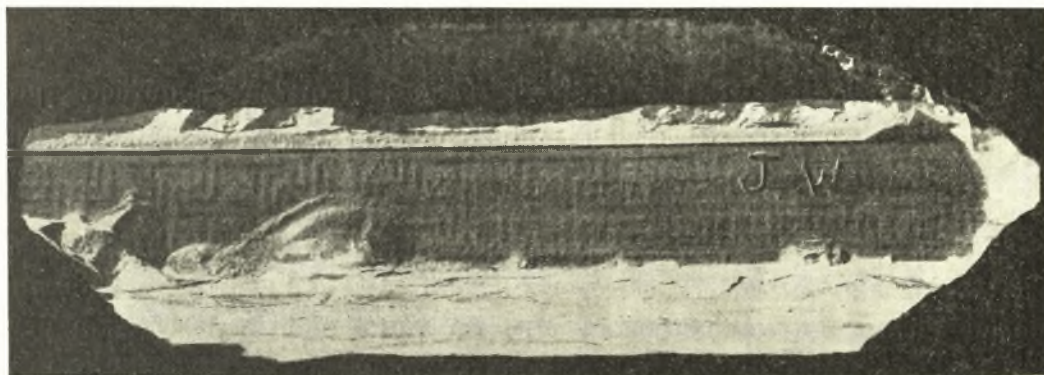
Εἰκ. 8. Ὁ κατὰ τὴν ρίζαν τοῦ ὀριζοντίου γείσου ἐξωγραφημένος ἀπλοῦς μαιάνδρος.

μενον Β.Δ. τοῦ ναοῦ. Σημειωτέον ὅτι ὁμοιον κόσμημα καὶ εἰς τὴν αὐτὴν ἀκριβῶς θέσιν εὐρίσκεται καὶ εἰς τὸν Παρθενῶνα¹.

II. ΕΣΩΤΕΡΙΚΗ ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΙΣ

δ') Ὑποδόκιον ἢ θράνος.

Τὰ ὀριζόντια γείσα τῶν μακρῶν πλευρῶν τοῦ ναοῦ εἶναι κατεσκευασμένα ἐξ ἐνὸς τεμαχίου μετὰ τοῦ ἐσωτερικοῦ ὑποδοκίου ἢ θράνου² (εἰκ. 7), τοῦ μέλους

Εἰκ. 9. Τεμάχιον γείσου ἀποκείμενον παρὰ τὴν Ν.Α. γωνίαν τοῦ ναοῦ καὶ φέρον σαφῆ τὰ ἴχνη τοῦ ἐπὶ τοῦ συνημμένου πρὸς αὐτὸ θράνου διπλοῦ μαιάνδρου.

δηλαδὴ ἐκείνου ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἠδράζοντο αἱ δοκοὶ τῆς ὀροφῆς τοῦ περσοῦ. Τὸ ὑποδόκιον λοιπὸν τοῦτο ἔχει ἐνταῦθα πολὺ ἀπλὴν μορφήν³ διότι ἀποτελεῖται ἐξ

1 PENROSE, *The Principles of Athenian Architecture*, London 1858, κεφ. VIII, πίν. 1.

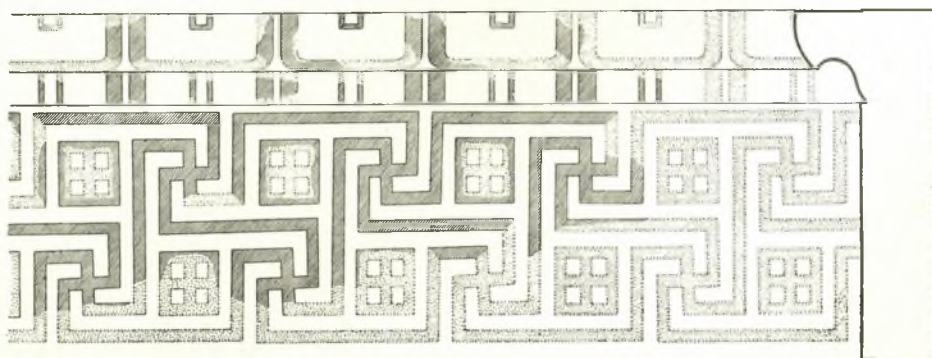
2 W. DÖRPFELD, A. M. IX (1884) πίν. XVI, ORLANDOS, A. Δ. 1 (1915) σ. 19 εἰκ. 13. Τοῦτ' αὐτὸ συμβαίνει καὶ εἰς τὸν ἐν Ραμνοῦντι ναὸν τῆς Νεμέσεως (ORLANDOS, B.C.H. 48 [1924] σ. 313 εἰκ. 5).

3 Ὅμοιαν ἀπλὴν μορφήν παρουσιάζει καὶ τὸ ὑπο-

δόκιον τοῦ ἐν Ραμνοῦντι ναοῦ τῆς Νεμέσεως (ORLANDOS, ἔ. ἀ.) ὡς καὶ τὸ τοῦ «Θησείου» (H. KOCH, *Studien* κλπ., πίν. 48, 49, 56,2) μετὰ τὴν διαφορὰν ὅτι τὸ τελευταῖον τοῦτο εἶναι λαξευμένον ἐπὶ χωριστοῦ τεμαχίου, ὅπως εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀφαιίας, τὸν Παρθενῶνα καὶ τὸν ἐν Φιγαλείᾳ ναὸν τοῦ Ἐπικουρείου Ἀπόλλωνος, εἰς ᾧ μνημεῖα ὁ θράνος δὲν εὐρίσκεται εἰς

ἐνὸς κατακορύφου μετώπου, ὕψους 0.215 μ., στεφομένου ὑπὸ δωρικοῦ κυματίου¹ (εἰκ. 7, 9) χωρὶς νὰ ἔχη κάτωθεν — ὡς συμβαίνει εἰς τὸν Παρθενῶνα, τὰ Προπύλαια καὶ τὸν ἐν Φιγαλείᾳ ναὸν τοῦ Ἐπικουρείου Ἀπόλλωνος — μέγα λέσβιον κυμάτιον².

Λόγῳ τῆς ἐν τῷ ἐσωτερικῷ τοῦ περσοῦ θέσεως τοῦ θράνου, διετηρήθησαν εἰς τινα τεμάχια αὐτοῦ σαφῆ τὰ ἴχνη διακοσμῆσεως τῆς τε κατακορύφου ἐπιφανείας του καὶ τοῦ στέφοντος αὐτὴν δωρικοῦ κυματίου. Εὐκρινέστατα ἰδίᾳ φαίνονται τὰ ἴχνη διακοσμῆσεως τοῦ μετώπου ἐπὶ τεμαχίου γείσου ἀποκειμένου ἔξω τῆς νοτίας πλευρᾶς τοῦ ναοῦ (εἰκ. 10). Τὰ ἴχνη δὲ ταῦτα λόγῳ τῆς ἀνίσου διαβρώσεως τῶν ἐγχρώμων καὶ τῶν ἀχρόων μερῶν τοῦ κοσμήματος κάμνουσι τὸ κόσμημα τοῦτο, διὰ καταλλήλου πλαγίου φωτισμοῦ, νὰ φαίνεται οἰονεὶ ἐλαφρῶς ἀνάγλυφον (εἰκ. 9).

Εἰκ. 10. Ὁ ἐπὶ τοῦ θράνου ἐξωγραφημένος δίπλοῦς μαιάνδρος.

Εἶναι δὲ τὸ κόσμημα τοῦ μὲν μετώπου τοῦ ὑποδοκίου δίπλοῦς ἢ σύνθετος μαιάνδρος (εἰκ. 10), οἷον βλέπομεν εἰς τὴν αὐτὴν ἀκριβῶς θέσιν εἰς τε τὸν Παρθενῶνα³ καὶ τὸ «Θησεῖον»⁴ (Ἡφαίστειον), τοῦ δὲ στέφοντος κυματίου πλατέα, ἀνακεκαμμένα φύλλα (εἰκ. 10).

Πλήν δὲ τοῦ συνηγομένου πρὸς τὸ γείσον θράνου καὶ ὁ ἐλεύθερος μετέωρος θράνος⁵ τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τοῦ περσοῦ, προσέτι δὲ καὶ ὁ ἐπὶ τοῦ μακροῦ τοίχου τοῦ σηκοῦ βαίνων θράνος, διετήρησαν ἴχνη τοῦ αὐτοῦ μαιάνδρου. Καὶ τοῦ μὲν μετέωρου θράνου τὸ κόσμημα διετηρήθη ἐπὶ τοῦ παρὰ τὴν Ν.Δ. γωνίαν τοῦ ναοῦ ἀποκειμένου μεγάλου τεμαχίου του, εἶναι δ' ὄρατὸν μόνον ἐπὶ τῆς πρὸς τὸ πτερόν ἐστραμμένης παρεϊᾶς του, τοῦ δ' ἐπὶ τοῦ τοίχου τοῦ σηκοῦ θράνου τὸ κόσμημα

τὴν στάθμην τοῦ ἐξωτερικοῦ γείσου ἀλλ' ὀπισθεν τῶν τριγλύφων.

¹ Τὴν τομὴν τοῦ δωρικοῦ κυματίου τοῦ θράνου παρέσχον ἐν Ἀρχ. Ἐφημ. τοῦ 1917, σ. 223 εἰκ. 16. Ἀργότερον (1936) ἐδημοσίευσεν αὐτὴν καὶ ἡ LUCY SHOE ἐν Profiles of Greek Mouldings, πίν. LXI, 5 καὶ σ. 128 τοῦ κειμένου.

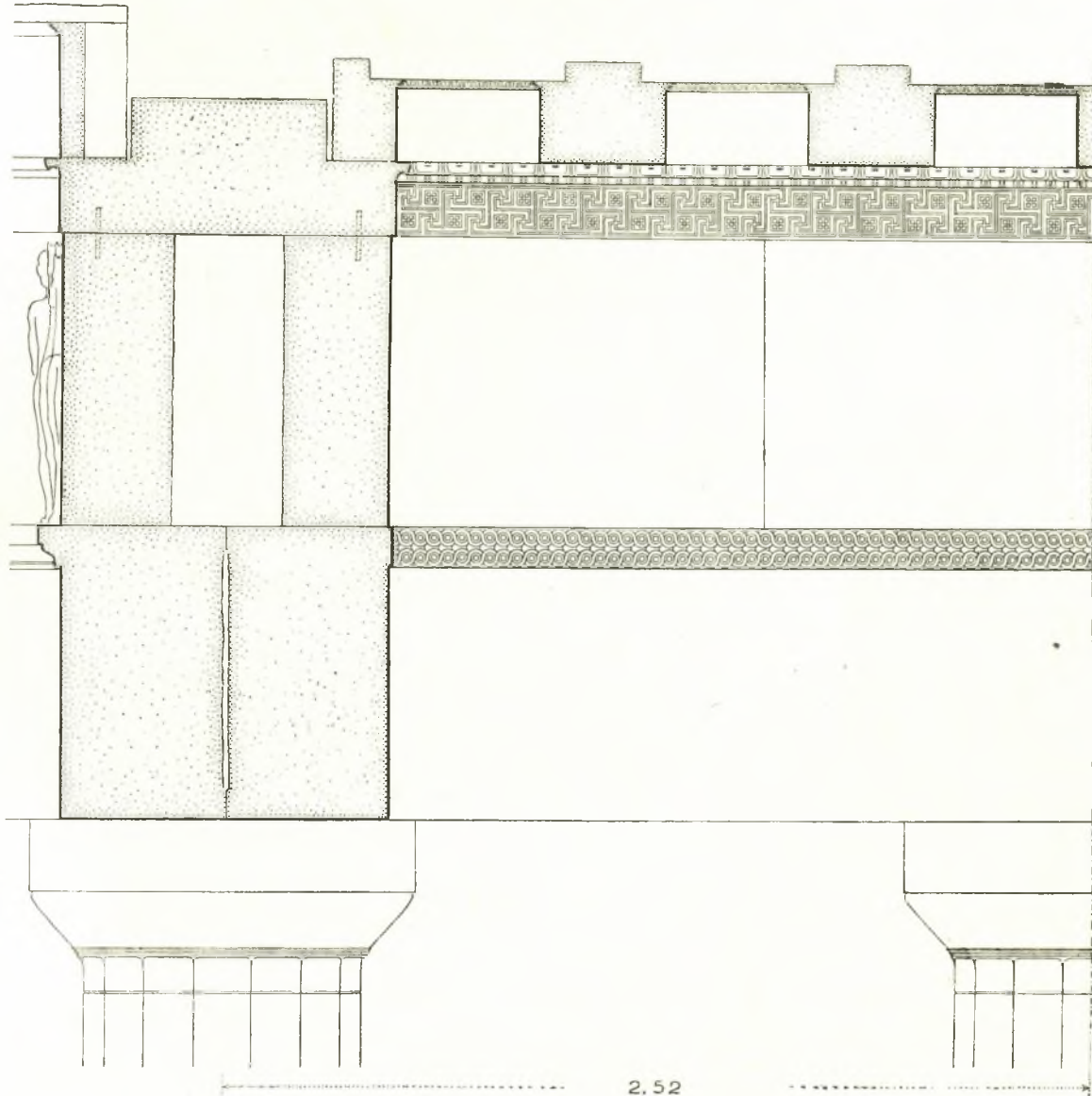
² PENROSE, Principles of Athen. Architecture κεφ. VII πίν. XXIII (Παρθενῶν) καὶ κεφ. IX πίν. XXIV (Προπύλαια), DINSMOOR, A.J.A. 43 (1939) σ. 29,

εἰκ. 3 (Φιγαλεία), M. COLLIGNON, Le Parthénon, Paris 1914, σ. 5 εἰκ. 43. Εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀφαιᾶς δὲν ὑπάρχει μὲν κάτω λέσβιον κυμάτιον ἀλλ' ὑπάρχει εὐθύς κάτωθεν τοῦ δωρικοῦ κυματίου ἐλαφρῶς ἐξέχουσα ταινία (E. FISCHTER, Der Tempel der Aphaia auf Aegina, München 1904, πίν. 5).

³ PENROSE, Principles κλπ. κεφ. VII πίν. 23. COLLIGNON, Le Parthénon, εἰκ. 43.

⁴ H. KOCH, Studien zum Thesenstempel, πίν. 56, 2.
⁵ Ὅρα περὶ τούτου Ἀρχ. Ἐφημ. 1917, σ. 223 εἰκ. 18.

διεσώθη ἐπὶ τεμαχίου διατηρηθέντος κατὰ τὴν βόρειον πλευρὰν τοῦ ναοῦ. Συνάγεται ἐντεῦθεν, ὅτι τὸ κόσμημα τοῦ διπλοῦ μαιάνδρου περιέθεε τὸ πτερόν α') καθ' ὅλον τὸ μῆκος τῆς πρὸς τὸν ἐξωτερικὸν θριγκὸν πλευρᾶς του μέχρι τοῦ μετεώρου

Εἰκ. 11. Τομὴ τοῦ προεκτεταμένου πρὸς τὸ πτερόν θριγκοῦ τοῦ προνάου καὶ ἐσωτερικὴ ὄψις τοῦ θριγκοῦ τοῦ Ν. πτεροῦ μετὰ τομῆς τῶν δοκῶν τῆς ὀροφῆς αὐτοῦ.

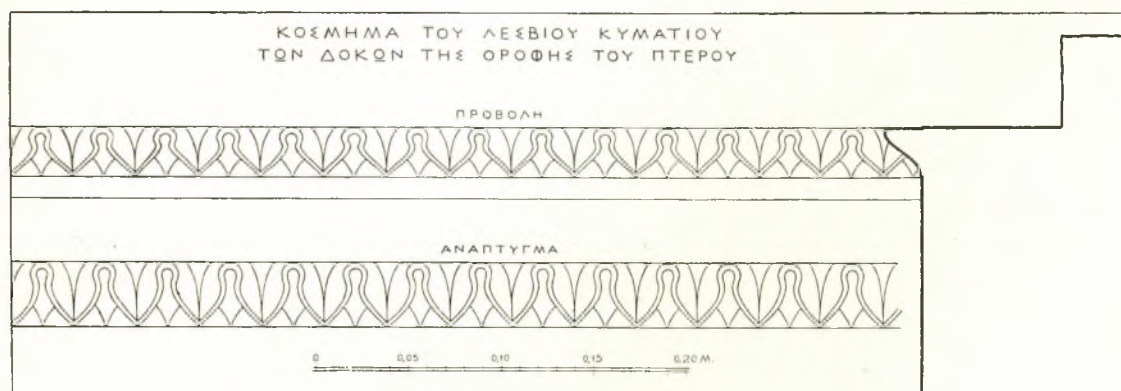
θράνου β') ἐπὶ τοῦ ἐγκαρσίως τεθειμένου μετεώρου θράνου καὶ γ') ἐπὶ τῶν τοίχων τοῦ σηκοῦ, ἀναμφιβόλως δὲ δ') καὶ ἐπὶ τοῦ διδύμου θράνου, ὅστις ἐπεκάθητο ἐπὶ τοῦ θριγκοῦ τοῦ ζευγνύοντος τὰς παραστάδας τοῦ σηκοῦ πρὸς τὸν βον ἀπὸ τῆς Ν.Α. καὶ τῆς Β.Α. γωνίας τοῦ ναοῦ κίονα. Ἀπετελεῖτο οὕτω ἐν κλειστὸν καὶ τὸν χῶρον ὀρίζον ὀρθογώνιον πλαίσιον ἐκ διπλοῦ μαιάνδρου στεφομένου ὑπὸ λεσβίου

κυματίου, τοποθετημένου εὐθύς κάτωθεν τῆς ὀροφῆς εἰς τὴν ἐξέτασιν τῆς διακοσμῆσεως τῆς ὁποίας καὶ μεταβαίνομεν.

ε) Ἡ ὀροφή τοῦ πτεροῦ.

Ἡ ὀροφή τοῦ πτεροῦ, τῆς ὁποίας τὴν διάταξιν παρέσχον ἐν Ἀρχ. Ἐφημ. τοῦ 1917 (σ. 224 ἐξ. καὶ εἰκ. 21) ἀπετελεῖτο ἐκ μικρῶν, ὀρθογωνίου διατομῆς καὶ μετὰ τοῦ συνήθους ὀρθογωνίου κατὰ τὸ ἄνω μέρος ἐξογκώματος δοκῶν, τοποθετημένων καθέτως ἐπὶ τῶν θράνων (εἰκ. 11), ἐφ' ὧν διετηρήθησαν καὶ τὰ σχετικά πρὸς τὴν τοποθέτησιν των ἐλαφρὰ λαξεύματα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα προκύπτει ὅτι τὸ μεταξὺ τῶν δοκῶν καταλειπόμενον κενὸν ἦτο 0.41 μ.

Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰς δοκοὺς τοῦ πτεροῦ τοῦ συγγενοῦς Ἡφαιστείου τῶν

Εἰκ. 12. Τομὴ ἡμισείας δοκοῦ τοῦ πτεροῦ καὶ ὄψις τοῦ ἐπὶ τοῦ στέφαντος αὐτὴν λεσβίου κυματίου κοσμήματος, ἐν προβολῇ καὶ ἐν ἀναπτύγματι.

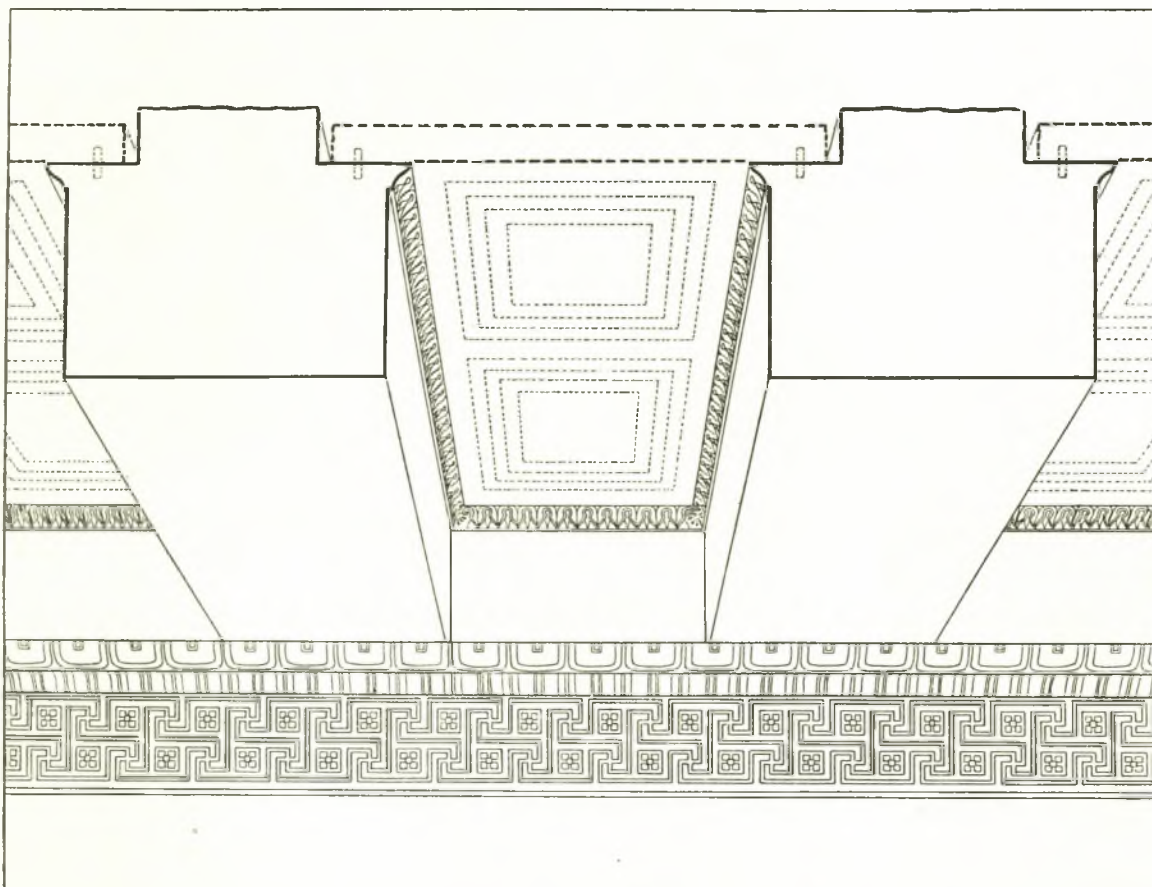
Ἀθηνῶν, αἵτινες ἐστέφοντο ὑπὸ δωρικοῦ κυματίου¹, αἱ δοκοὶ τῆς ὀροφῆς τοῦ Σου- νίου—πτεροῦ τε καὶ ὀπισθοδόμου—ἐστέφοντο ὑπὸ λεσβίου κυματίου² (εἰκ. 12 καὶ 13), ὅπερ ἔφερε καὶ γραπτὴν διακόσμησιν ἐκ καρδιοσχήμων φύλλων μετὰ παρεμβαλλο- μένων λογχῶν (εἰκ. 12). Σαφῆ ἴχνη τῆς διακοσμῆσεως ταύτης κατώρθωσα νὰ δια- κρίνω ἐπὶ δύο τεμαχίων δοκῶν, ἐξ ὧν τὸ μὲν ἐν κολοβὸν ἀνεῦρον ἐντετειχισμένον εἰς νεώτερον ἐπὶ τοῦ τείχους τοῦ περιβόλου κατασκεύασμα, τὸ δὲ ἄλλο, ὅπερ καὶ ζωηρότερον διασφύζει τὸ σχέδιον τῶν φύλλων, μετέφερα εἰς τὴν μικρὰν παρὰ τὸν ναὸν ἀποθήκην. Δέον ἐνταῦθα νὰ σημειώσω ὅτι κάτωθεν τοῦ λεσβίου κυματίου τοῦ πρώτου τεμαχίου διέκρινα χαραγμένην εὐθεῖαν ὀριζόντιον γραμμὴν κεχρω- σμένην δι' ἐρυθροῦ χρώματος, ἣτις, λόγῳ τῆς γεινιάσεως αὐτῆς πρὸς τὴν ρίζαν τοῦ κυματίου, ἴσως νὰ ὑπεδήλου τὴν γραμμὴν γραπτοῦ ἀστραγάλου³ (εἰκ. 12). Ὡς

¹ Ὅρα σχετικῶς G. P. STEVENS ἐν A.J.A. XV (1911) σ. 20 εἰκ. 4 καὶ H. KOCH, (ἔ.ἀ. πίν. 49 ἀρι- στεροῦ). Ἐσφαλμένως γράφει ὁ KOCH, (ἔ.ἀ. σ. 62) ὅτι πᾶσαι αἱ δοκοὶ τοῦ «Θησείου» ἐστέφοντο ὑπὸ ἰωνικοῦ κυματίου. Τοιοῦτο κυμάτιον φέρουσι μόνον αἱ δοκοὶ τοῦ προνάου, ἐν δὲ αἱ τοῦ πτεροῦ καὶ αἱ τοῦ ὀπισθο- ναίου φέρουσι δωρικά, ὡς ὀρθῶς τὰ σχεδιάζει ὁ ἀρχι- τέκτων τοῦ KOCH, Eric von Stockar, ἔ.ἀ. πίν. 46.

² Τὴν τομὴν τοῦ κυματίου τούτου ἐδημοσίευσεν ἐν Ἀρχ. Ἐφημ. τοῦ 1917 (σ. 226 εἰκ. 23) ἀργότερον δὲ (1936) καὶ ἡ LUCY SHOE ἐν Profiles of Greek Moul- dings, πίν. I, XI, 5· πβλ. καὶ σ. 128 τοῦ κειμένου της.

³ Ὁ GOTTFRIED SEMPER, Der Stil, München 1878, τόμ. I πίν. VI σχεδιάζει διπλὴν σειρὰν ἀνθεμίων καὶ εἰς τὸ σῶμα τῶν δοκῶν τῆς ὀροφῆς τοῦ «Θησείου».

δ' εἶναι εὐνόητον, τὸ κόσμημα τοῦ κυματίου τῶν δοκῶν θὰ συνεχίζετο καὶ ἐπὶ τῶν μεταδοκίων πλακῶν, οὕτως ὥστε τὸ σύνολον ἐνὸς ἀνοίγματος θὰ παρουσίαζε τὴν ὄψιν, ἣν παρέχει ἡ εἰκὼν 13, ἣτις ἀναπαριστᾷ ἐν διαμέρισμα μεταξὺ δύο δοκῶν ὄροφης, ἀλλ' ἄνευ τῶν φατνωμάτων, τῶν ὁποίων δυστυχῶς οὐδὲν λείψανον διατηρήθη¹. Ἡ γενικὴ ἐκ τοῦ καρδιοσχήμου τριγωνικοῦ κοσμήματος τοῦ λεσβίου κυ-

Εἰκ. 13. Προοπτικὴ ἀναπαράστασις τμήματος τῆς ὀροφῆς τοῦ περοῦ μετὰ τοῦ κοσμήματος τοῦ κάτωθεν αὐτῆς θρόνου. Τὰ ὑποθετικὰ φατνώματα δι' ἐστιγμένων γραμμῶν.

ματίου τῆς ὀροφῆς ἐντύπωση ὑπομνήσκει ἡμᾶς ζωηρότατα τὸ ὑπὸ τοῦ ΠΟΛΥΔΕΥΚΟΥΣ (Ζ' 122) ἀναφερόμενον χωρίον τῶν Θαλαμοποιῶν τοῦ ΑἰΣΧΥΛΟΥ, τὸ λέγον:

*ἀλλ' ὁ μὲν τις φατνώματι
κῶμ' ἐν τριγώνοις ἐκπεραυνέτω ρυθμοῖς.*

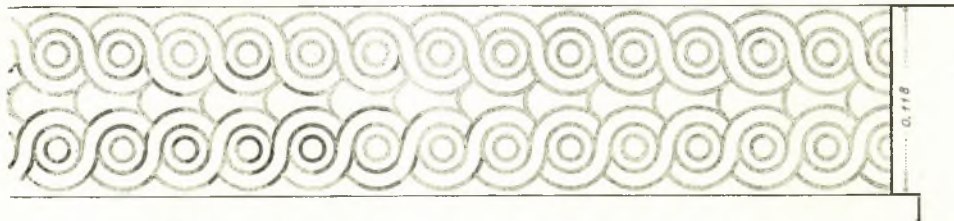
ς') Τὸ ἀντίθημα τοῦ ἐπιστυλίου.

Τὸ ἀντίθημα τοῦ ἐπιστυλίου τοῦ περοῦ, ἰσοῦψὲς ὄν, ὡς συνήθως, πρὸς τὸ

¹ Κυκλικαὶ τινες ὀπαὶ γόμφων παρατηροῦμεν ἐπὶ τῆς ἀνω ἐπιφανείας τῶν κυματίων τῶν δοκῶν τοῦ περοῦ ('Αρχ. Ἐφημ. 1917, σ. 226 εἰκ. 22) ὑποδηλοῦ-

σιν, ὅτι τὰ σχετικὰ φατνώματα θὰ ἦσαν πιθανῶς πλάγες μαρμάριναι ἐπίπεδοι ἢτοι ἄνευ τῶν συνήθων βαθύνσεων, διακεκοσμημένοι κατὰ τὴν κάτω αὐτῶν ἐπι-

ἐξωτερικὸν ἐπιστύλιον φέρει κατὰ τὸ ἄνω αὐτοῦ μέρος ἐπίπεδον ταινίαν, ὕψους 0.118 μ. καὶ ἐξοχῆς 0.018, οἷα παρατηρεῖται εἰς τὸ αὐτὸ μέρος καὶ εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀφαιᾶς¹, τὸ Ἡφαίστειον τῶν Ἀθηνῶν² καὶ τὸν ἐν Ραμνοῦντι ναὸν τῆς Νεμέσεως³, ὡς καὶ εἰς πολλοὺς ναοὺς τῆς κάτω Ἰταλίας καὶ τῆς Σικελίας⁴. Ἡ ταινία αὕτη διασφῆζει ἐνταῦθα τὰ ἴχνη γραπτοῦ κοσμήματος, ὅπερ πρῶτος παρατήρησεν ὁ HERBIG⁵ καὶ τοῦ ὁποῖου τὸ σχέδιον ἐδημοσίευσεν ἐν ἀναπαραστάσει καὶ φωτογραφίᾳ ὁ ZSCHJETZSCHMANN⁶. Ἀποτελεῖται δὲ τὸ κόσμημα αὐτὸ ἐκ δύο ἐπαλλήλων σπειρωτῶν ἧτοι συμπλεκόμενων κύκλων, φερόντων εἰς τὸ κέντρον τῶν τοὺς συνήθεις ὀφθαλμούς (εἰκ. 14). Ἐκ τῶν δύο τούτων σειρῶν πλεγμάτων ὀλιγώτερον εὐδιάκριτος εἶναι ἡ ἄνω καὶ διότι ἡ ἄνω ἀκμὴ τῆς ταινίας ἔχει διαβρωθῆ καὶ διότι ἡ ἄνω σειρὰ τοῦ κοσμήματος εἶναι σήμερον περισσότερον ἐκτεθειμένη

Εἰκ. 14. Τὸ ἐπὶ τῆς ταινίας τοῦ ἀντιθήματος τοῦ ἐπιστυλίου σπειροειδὲς κόσμημα.

εἰς τὰς ἀτμοσφαιρικὰς ἐπιδράσεις. Πάντως ἐκ τῆς προσεκτικῆς μελέτης τοῦ κοσμήματος προκύπτει, ὅτι ἐκ τῶν δύο σειρῶν τοῦ ἡ μὲν κάτω ἦτο δεξιόστροφος ἡ δὲ ἄνω ἀριστερόστροφος καὶ ὅτι αἱ δύο σειραὶ ἦσαν μὲν πλησιέστατα ἀλλήλων τοποθετημένοι ἀλλὰ δὲν συνεπλέκοντο. Ἐν τούτοις σύνδεσις αὐτῶν φαίνεται ὅτι ἐπραγματοποιεῖτο δι' ἀπλῶν φυλλαρίων πληρούντων τὰ μεταξύ των δημιουργούμενα καμπυλόπλευρα τρίγωνα⁷, ὡς ἡ εἰκὼν 14 δεικνύει.

Τὸ ἀνατολίζον κόσμημα τοῦ ἀντιθήματος ἠγαπᾶτο ἰδιαίτερος εἰς δωρικὸς ναοὺς τῆς ἀρχαϊκῆς ἐποχῆς, ὅτε ἐτοποθετεῖτο εἰς τὸ κάτω μέρος τῶν πηλίνων σιμῶν ἀπλοῦν⁸

φάνειαν διὰ γραπτῶν ἀνθεμίων, παραπλήσια δηλαδὴ πρὸς τὰς εὐρεθείσας ὑπὸ Β. ΣΤΑΗ (Ἀρχ. Ἐφημ. 1900, πίν. 9) εἰς τὸν ἐν Σουνίῳ ναὸν τῆς Ἀθηνᾶς.

1 A. FURTWÄNGLER, Aegina, πίν. 39.

2 H. KOCH, ἔ. ἀ. πίν. 46 καὶ 52.

3 A. ORLANDOS, B.C.H. 48, 1924, σ. 313 εἰκ. 5 A.

4 Ναοί: Ποσειδῶνος, KOLDEWEY-PUCHSTEIN, Die griech. Tempel in Unteritalien und Sizilien, σ. 29 εἰκ. 28, ναὸς Ἀ Σελινοῦντος (αὐτόθι σ. 130 εἰκ. 113), ναὸς Ἡρας Ἀκράγαντος (αὐτόθι σ. 168 εἰκ. 148), ναὸς Ὀμονοίας (αὐτόθι σ. 172 εἰκ. 152). Ἐσφαλμένως κατὰ ταῦτα ὁ HERBIG (A. M. 66 [1941] σ. 128) γράφει ὅτι «κατὰ κανόνα ταινία εἰς τὸν θριγκόν (= ἀντίθημα) τῆς περιστάσεως τίθεται μόνον εἰς τὸν πρόναον καὶ τὸν ὀπισθόδομον καὶ ὄχι εἰς τὰς μακρὰς πλευρὰς τοῦ περσοῦ». Ἐσφαλμένον ἐπίσης εἶναι καὶ τὸ

ὑπ' αὐτοῦ λεγόμενον (ἔ. ἀ.) ὅτι ἡ ταινία τοῦ ἐξωτερικοῦ ἐπιστυλίου τοῦ Παρθενῶνος ἐκοσμεῖτο διὰ διπλοῦ μαιάνδρου, ἐν ᾧ κοσμεῖται δι' ἀπλοῦ, πβλ. PENROSE, The Princ. of Athen. Archit. κεφ. VIII πίν. 22.

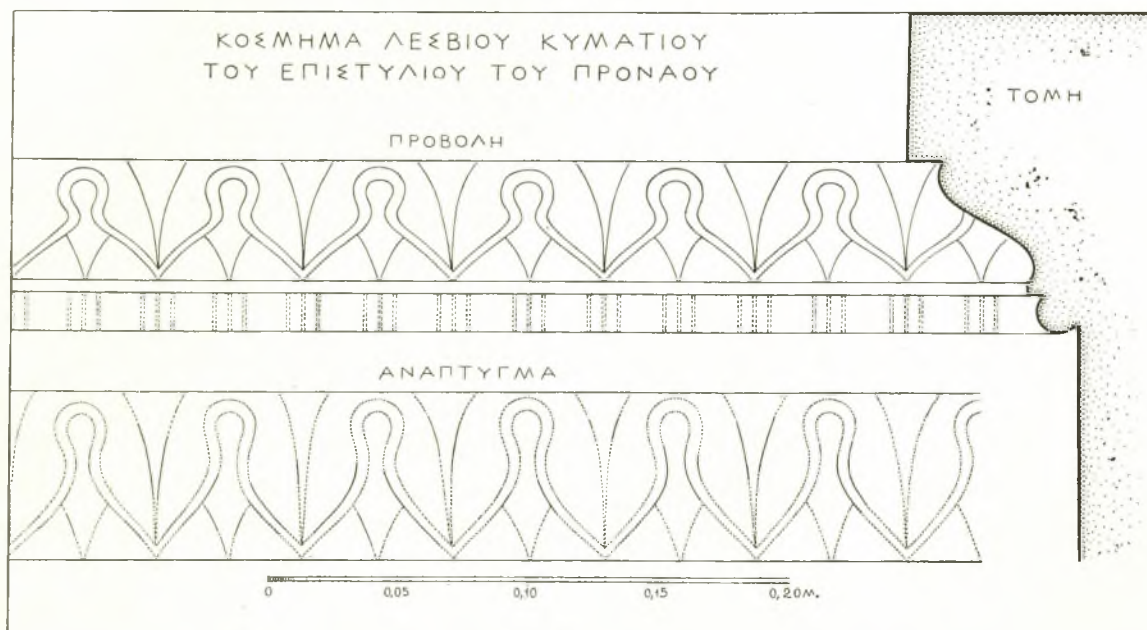
5 A.M. 66 (1941) σ. 127.

6 Arch. Anz. 1929, σ. 22.

7 Εἰς ἄλλα πῆλινα ἀρχαῖκα παραδείγματα τοῦ αὐτοῦ κοσμήματος ἀντὶ ἀπλῶν φυλλαρίων τίθενται μικρὰ ἀνθέμια ἢ φύλλα δάφνης, ἰδίᾳ εἰς ναοὺς τῆς Σικελίας (Ἀθήναιον Συρακουσῶν κλπ.).

8 E. BUSCHOR, Die Tondächer der Akropolis τ. I εἰκ. 8, 10, 14, 17, H. KOCH, Studien zu den campanischen Dachterrakotten, R.M. 30 (1915) σ. 76 εἰκ. 33, σ. 81 εἰκ. 37, F. DOUGLAS VAN BUREN, Greek fictile Revetments in the Archaic Period, πίν. III εἰκ. 4, VIII εἰκ. 21.

ἢ διπλοῦν¹ ἢ ἀκροκεράμων² ἢ καὶ τῶν πηλίνων ἐπενδύσεων γείσων³ ναῶν, ἰδίᾳ τῆς Κάτω Ἰταλίας καὶ τῆς Σικελίας ἢ τῶν παραρημάτων των⁴. Πάντως ἢ ἐπὶ τῆς ταινίας τοῦ ἀντιθήματος τοῦ ἐπιστυλίου παρουσία του εἶναι ὄλως ἐξαιρετικὴ⁵ διότι ἐπὶ τῶν ταινιῶν ἐν γένει, τόσον τοῦ ἐξωτερικοῦ ἐπιστυλίου ὅσον καὶ τοῦ ἀντιθήματος αὐτοῦ ἐξωγραφεῖτο συνήθως ἀπλοῦς μαϊάνδρος, ὡς π. χ. εἰς τὸν Παρθενῶνα⁶ καὶ τὸ «Θησεῖον»⁷. Κατὰ τὸν HERBIG⁸ ἢ ἐνταῦθα παρουσία τοῦ ἀρ-

Εἰκ. 15. Τὸ ἐπὶ τοῦ λεσβίου κυματίου τοῦ ἐπιστυλίου τοῦ προναοῦ καρδιόσχημον κόσμημα, ἐν προβολῇ καὶ ἐν ἀναπτύγματι.

χαίζοντος διπλοῦ πλέγματος θὰ ὀφείλεται πιθανῶς εἰς προσήλωσιν τοῦ καλλιτέχνου εἰς ἀρχαϊκὰς διακοσμητικὰς λεπτομερείας ἐφαρμοσθείσας εἰς τὸν προγενέστερον πόρινον ναόν.

Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν διπλοῦν μαϊάνδρον τοῦ θρόνου, ὅστις ἐσημάτιζεν εἰς τὰς δύο μακρὰς πλευρὰς τοῦ περοῦ ἐν κλειστὸν ὀρθογώνιον πλαίσιον (ὄρα σ. 11) ἢ ταινία τοῦ ἀντιθήματος καὶ ἐπομένως καὶ ἢ ἐπ' αὐτῆς διακόσμησις διὰ τῆς διπλῆς σπείρας συνεχίζετο πρὸς δυσμὰς μὲν μέχρι τοῦ ὀπισθοναοῦ, ὃν καὶ

1 E. BUSCHOR, αὐτόθι εἰκ. 9. KOCH, αὐτόθι σ. 86 εἰκ. 41.

2 E. BUSCHOR, Die Tondächer der Akropolis τ. II, Berlin und Leipzig 1933, εἰκ. 7, 8, 10 (ἀπλοῦν) εἰκ. 25 (διπλοῦν) H. KOCH. ἔ. ἀ. σ. 79 εἰκ. 36, σ. 86 εἰκ. 40 (ἀπλοῦν). VAN BUREN, Greek fictile Revetments in the Archaic Period, πίν. VIII, εἰκ. 23 (ἀπλοῦν).

3 E. DOUGLAS VAN BUREN, Archaic fict. Revetm. of Sicily and Magna Graecia, εἰκ. 35 (ἀπλοῦν), εἰκ. 7, 8, 25, 26, 34, 38 (διπλοῦν).

4 Π. χ. τοῦ ἐν Ὀλυμπίᾳ Θησαυροῦ τῶν Γελῶν. E. DOUGLAS VAN BUREN, Greek fictile Revetments in the Archaic Period, πίν. XXXIII εἰκ. 118.

5 Πρέπει ἐνταῦθα νὰ σημειωθῇ ὅτι ὁ BÖTTICHER (Die Tektonik der Hellenen², Berlin 1874, σ. 200 καὶ πίν. 21 ἀρ. 1e) σχεδιάζει ἐπὶ τῆς ταινίας τοῦ ἀντιθήματος δωρικοῦ ναοῦ μίαν ἀπλὴν δεξιόστροφον σπείραν. Εἶχεν ἄρα γε ἔκτοτε διακρίνει τὴν τοῦ Σουνίου; Πάντως ἐν ᾧ διὰ τὴν περίπτωσιν ζωγραφίσεως ἀπλοῦ μαϊάνδρου ἀναφέρει ὡς παράδειγμα τὸ «Θησεῖον», διὰ τὴν περίπτωσιν τῆς σπείρας δὲν ἀναφέρει ρητῶς εἰς ποῖον ναὸν τὴν παρετήρησεν.

6 PENROSE, The Principles κλπ., κεφ. VIII πίν. 22.

7 C. BÖTTICHER, Tektonik der Hellenen, σ. 200 σημ. K.

8 A.M. 66 (1941) σ. 130.

περιέθεε, πρὸς ἀνατολὰς δ' ἐπὶ τοῦ ἐπιστυλίου τοῦ θριγκοῦ, ὅστις ἐξεύγνυε τὴν Β.Α. καὶ τὴν Ν.Α. γωνίαν τοῦ σηκοῦ πρὸς τὸ πτερόν. Τοῦ ἐπιστυλίου ὅμως τούτου ἡ ταινία διεκόπητο ἀποτόμως κατὰ τὴν συνάντησιν αὐτῆς πρὸς τὸν τοῖχον τοῦ σηκοῦ, μὴ συνεχιζομένη ἐπ' αὐτοῦ, ὡς ἀπέδειξα ἐν Ἀρχ. Ἐφημ. τοῦ 1917, σ. 215 ἐξ. καὶ εἰκ. 2. Ἡ καὶ εἰς τὸ Ἡφαίστειον τῶν Ἀθηνῶν¹ ἐφαρμοσθεῖσα λύσις αὕτη δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ πολὺ ἐπιτυχής.

ζ') Ὁ πρόναος.

Ἄς ἔλθωμεν ἤδη εἰς τὴν ἐξέτασιν τῆς γραπτῆς διακοσμήσεως τοῦ προνάου. Ἐκ ταύτης κατώρθωσα νὰ διακρίνω μόνον τὸ ἐπὶ τοῦ λεσβίου κυματίου τοῦ ἐπιστυλίου κόσμημα, ὅπερ συνίστατο ἐκ σειρᾶς καρδιοσχημῶν φύλλων μετὰ παρεμβλλομένων λογχῶν² (εἰκ. 15). Ἐπὶ τοῦ κάτωθεν ὅμως τοῦ λεσβίου ἀστραγάλου ὡς καὶ τῆς ὑπερθεῖν αὐτοῦ ταινίας δὲν ἠδυνήθη νὰ διακρίνω ἴχνη κοσμήματος³. Τὰ μνημονευθέντα ἴχνη διακοσμήσεως τοῦ κυματίου ἀνεῦρον ἐπὶ ἐσωτερικοῦ γωνιαίου ἐπιστυλίου ἀποκειμένου σήμερον κατὰ τὴν βόρειον πλευρὰν τοῦ ναοῦ. Ἀνήκει δὲ μάλιστα τὸ ἐπιστύλιον τοῦτο εἰς τινὰ τῶν γωνιῶν τοῦ προνάου, ὡς ἀποδεικνύει ἢ κατὰ γωνίαν 45° λοξῇ τμησίς τοῦ ἐτέρου τῶν ἄκρων αὐτοῦ ἥτις μάλιστα φέρει καὶ ἀναθύρωσιν πλάτους 0.05 μ. Ἐπειδὴ δὲ καὶ τὸ στέφον τὸ ἐπιστύλιον τοῦτο λέσβιον κυμάτιον εἶναι κατὰ 45° τετμημένον, ἔπεται ὅτι καὶ τοῦτο συνεχιζέτο καὶ κατὰ τὰς 4 πλευρὰς τοῦ προνάου, ὡς συμβαίνει καὶ εἰς τὸ Ἡφαίστειον. Ἐκ τῆς λοιπῆς γραπτῆς διακοσμήσεως τοῦ προνάου οὐδὲν ἄλλο κατώρθωσα νὰ εὔρω. Δεδομένου ὅμως ὅτι ὁ θρᾶνος τοῦ πτεροῦ ἐκοσμεῖτο διὰ διπλοῦ μαιάνδρου, θὰ πρέπει κατὰ μείζονα λόγον νὰ δεχθῶμεν, ὅτι καὶ τοῦ προνάου ὁ θρᾶνος θὰ ἐκοσμεῖτο διὰ διπλοῦ μαιάνδρου⁴, ὁμοίως δὲ καὶ τὸ λέσβιον κυμάτιον τῆς ὀροφῆς. Ὁ γεωμετρικὸς δ' οὗτος διάκοσμος τοῦ προνάου ἠρμονίζετο καὶ πρὸς τὸ ἔγχρωμον, ὡς διεπιστώθη⁵, βάθος τῶν ἀναγλύπτων πλακῶν τῆς ἐσωτερικῆς ζωφόρου.

III. Ο ΙΩΝΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΠΡΟΝΑΟΥ

Ὡς εἶναι ἤδη ἀπὸ μακροῦ γνωστὸν ὁ πρόναος τοῦ ναοῦ τοῦ Ποσειδῶνος ὡς καὶ ὁ τοῦ συγγενοῦς αὐτοῦ Ἡφαιστείου τῶν Ἀθηνῶν ἔφερον ὑπὲρ τοὺς κίονας καὶ τὰς παραστάδας τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τοῦ σηκοῦ θριγκὸν ἐξ ἐπιστυλίου, ἀναγλύπτου συνεχοῦς ζωφόρου καὶ θράνου. Ὁ θριγκὸς οὗτος ἐν Σουνίᾳ δὲν περιορίζετο, ὡς εἰς ἄλλα παραδείγματα κλασσικῶν ναῶν⁶, μόνον εἰς τὸ πλάτος τοῦ σηκοῦ ἀλλ' ἐξετείνεται πέραν αὐτοῦ, ἐξικνούμενος ἐκατέρωθεν μέχρι τοῦ πτεροῦ, συνεχιζόμενος ἔπειτα

¹ Η. ΚΟΧΗ, ἔ. ἀ. πίν. 45 καὶ 49.

² Ὅμοιον κόσμημα ὑπάρχει καὶ εἰς τὸ Ἡφαίστειον (ΚΟΧΗ, ἔ. ἀ., πίν. 57, 3 καὶ κατὰ SCHAUBERT, σ. 200 εἰκ. 94). Πβλ. καὶ SEMPER, Der Stil I πίν. IX.

³ Εἰς τὸ Ἡφαίστειον ἢ μὲν ταινία φέρει, ὡς συνήθως, μαιάνδρον, ὁ δὲ ἀστράγαλος κόμβους (ΚΟΧΗ, ἔ. ἀ.

57, 3 καὶ κατὰ SCHAUBERT, σ. 200 εἰκ. 94).

⁴ Ὡς εἰς τὸ Ἡφαίστειον (ΚΟΧΗ, ἔ. ἀ. πίν. 56).

⁵ Ε. FABRICIUS, A.M. 9 (1884) σ. 346. HERBIG, A. M. 66 (1941) σ. 93.

⁶ Ναοί: Ἀφαιάς, Διὸς Ὀλυμπίας, Παρθενῶν, Ἐπικουρείου Ἀπόλλωνος, Διὸς ἐν Στράτῳ κλπ.

καὶ ἐπὶ τοῦ πρὸς τὸν πρόναον ἀντιστοιχοῦντος τμήματος τοῦ πετροῦ καὶ ἔτι περαιτέρω ὀπισθεν τῆς προσόψεως τοῦ ναοῦ¹. Διὰ τῆς τοιαύτης διατάξεως αὐτοῦ ὁ πρόναος τοῦ ἐν Σουνίῳ ναοῦ ἀπεχωρίζετο σαφῶς ἀπὸ τοῦ ὑπολοίπου ναοῦ ἀποτελῶν αὐτοτελές τι σύνολον, εἰς τὸ ὁποῖον, ὡς θὰ ἴδωμεν, ἐδόθη καὶ ὅλως ἰδιαίτερος, ἰσχυρῶς ἰωνίζων χαρακτήρ, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν ἀγνώως δωρικὸν χαρακτήρα τοῦ ὑπολοίπου ναοῦ. Καὶ ἀνεγνωρίσθη μὲν ἀπὸ μακροῦ κατ' ἀρχὴν ὁ ἰωνισμὸς τῆς τοιαύτης διατάξεως τῆς ζωφόρου του, δὲν ὑπεγραμμίσθη ὅμως ἐπαρκῶς, πόσον ἐντονώτερος ἢ εἰς τὸ Ἡφαίστειον καὶ ἀλλαχοῦ εἶναι ὁ χαρακτήρ οὗτος εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ποσειδῶνος καὶ ἐπὶ τούτου θὰ ἤθελον ἐπ' ὀλίγον νὰ ἐπιστήσω τὴν προσοχὴν τοῦ ἀναγνώστου, ἀπαριθμῶν ποῖα ἄλλα πλὴν τῆς συνεχοῦς ζωφόρου πρόσθετα ἰωνικὰ ἀρχιτεκτονικὰ στοιχεῖα παρουσιάζει ὁ πρόναος τοῦ ναοῦ τοῦ Ποσειδῶνος. Θ' ἀναφέρω λοιπὸν ἐν πρώτοις τὴν μετ' ἀντεστραμμένον λεσβίου κυματίου βάσιν τῶν παραστάδων, ἣτις δὲν συνεχίζεται, ὡς εἰς τὸ Ἡφαίστειον², καὶ εἰς τὴν βάσιν τοῦ τοίχου ἀλλὰ περιορίζεται μόνον εἰς τὴν παραστάδα. Θὰ προσθέσω μετὰ ταῦτα τὴν εἰς τὸ ἐπίκρανον τῶν παραστάδων παρουσίαν — παρὰ τὸ στέφον δωρικὸν κυμάτιον — καὶ ἐνὸς λεσβίου κυματίου (εἰκ. 16) καὶ τούτου μάλιστα μετ' ἀναγλύφου γλυπτοῦ κοσμήματος ἐκ καρδιοσχῆμων φύλλων καὶ λογχῶν³ (εἰκ. 16). Θὰ σημειώσω περαιτέρω τὴν εἰς τὸ ἄνω μέρος τοῦ ἐπιστυλίου παρουσίαν λεσβίου κυματίου μετ' ἀστραγάλου καὶ τέλος θὰ ὑπογραμμίσω τὴν ὑπὸ λεσβίου ὡσαύτως κυματίου στέψιν τῶν δοκῶν τῆς ὀροφῆς⁴. Ἔχομεν κατὰ ταῦτα εἰς τὸν πρόναον τοῦ ναοῦ τοῦ Σουνίου μίαν βαθυτέραν ἢ εἰς ἄλλους ἀττικοὺς ναοὺς συγχώνευσιν δωρικῶν μετ' ἰωνικῶν στοιχείων, ἣτις ἔρχεται εἰς ἐνίσχυσιν τοῦ ἐκ τῆς

Εἰκ. 16. Τομὴ τοῦ ἐπίκρανου τῆς παραστάδος μετὰ τοῦ ἐπὶ τοῦ λεσβίου κυματίου κοσμήματος κατὰ τὴν Exped. Scient. de Morée.

¹ Ὅρα σχηματικὸν διάγραμμα τῆς διαδρομῆς τῆς γλυπτῆς ζωφόρου παρὰ R. DEMANGEI, *La frise ionique*, Paris 1932, σ. 319 εἰκ. 68. IV.

² H. KOCH, ἔ. ἀ. πίν. 52 καὶ σ. 200 εἰκ. 94.

³ Ὅρα ἀπεικόνισιν αὐτοῦ ἐν *Expedition Scientifique de Morée*, Paris 1838, τ. III πίν. 33 εἰκ. III καὶ πίν. 34 εἰκ. I (ἡμετέρα εἰκ. 16). Σημειωτέον ὅτι εἰς τὸ Ἡφαίστειον οὐδὲν κυμάτιον φέρει πλαστικῶς εἰργα-

σμένον κόσμημα εἰς δὲ τὸν Παρθενῶνα μόνον τὸ ἰωνίζον ἐπίκρανον τῆς παραστάδος ἔχει ἀνάγλυφον τὸ ἰωνικὸν αὐτοῦ κυμάτιον (PENROSE *The Principles* κλπ. κεφ. VIII πίν. XXIII).

⁴ Καὶ εἰς τὸ Ἡφαίστειον αἱ δοκοὶ τῆς ὀροφῆς τοῦ προναοῦ στέφονται ὑπὸ ἰωνικοῦ κυματίου, ἀλλὰ μόνον αὗται.

τεχνοτροπικῆς μελέτης τῶν γλυπτῶν τῆς ζωφόρου συναχθέντος ὑπὸ τοῦ HERBIG (A. M. 66 [1941] σ. 133) συμπεράσματος περὶ ὑπαγωγῆς τοῦ ναοῦ τοῦ Ποσειδῶνος εἰς ἀνατολικοελληνικόν τινα κύκλον (Πάριον;), οἷον ὑποδηλοῖ καὶ ἡ ἐπὶ τῶν δωρικῶν κιόνων τοῦ ἐφαρμογῆ τῶν ραδινῶν ἀναλογιῶν τῶν ἰωνικῶν κιόνων.

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ Κ. ΟΡΛΑΝΔΟΣ